

Rinkinio šaltinis (-iai): XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

1.

1. Terminas	artilèrijos fòrtas
2. Pagrindinis žodis	fortas
4. Apibrėžtis	Žiedinės tvirtovės gynybinis statinys, skirtas toliašaudei artilerijai, prieššturminiams pabūklams ir pėstininkams. Forto užnugaryje buvo įrengiamos kareivinės. Gynybinis griovys buvo dengiamas kaponieriais (kofrais), erdvei tarp fortų artilerijos ugnimi dengti buvo įrengiami tarpulaukio kaponieriai (traditoriai), o įvažiavimą į fortą gynė užnugario kaponierius. Artilerijos fortas būna vieno arba dviejų pylimų.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

2.

1. Terminas	barbėtas
2. Pagrindinis žodis	barbetas
4. Apibrėžtis	Pylimo viršuje esantis išgaubtos formos parapetas, saugantis pabūklų aikštelę.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

3.

1. Terminas	batèrija
2. Pagrindinis žodis	baterija
4. Apibrėžtis	Gynybinis statinys, skirtas artilerijos pabūklų grupei (gali būti atskiras statinys arba gynybinis tvirtovės elementas). Atvira baterija buvo formuojama iš gynybinių pylimų, gynybinio griovio, pabūklų pozicijų, traversų ir dažniausiai būdavo ištęsto keturkampio formos.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

4.

1. Terminas	centrinis kaponièrius
2. Pagrindinis žodis	kaponierius
4. Apibrėžtis	Dvipusis kaponierius, kuris būdavo įrengiamas gynybiniame griovyje, forto priekyje.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

5.

1. Terminas	dviejų pylimų fòrtas
2. Pagrindinis žodis	fortas
4. Apibrėžtis	Artilerijos fortas, turintis pėstininkų ir artilerijos pylimus. Žemesnis, pėstininkų, pylimas būdavo įrengiamas vidinėje forto gynybinio griovio (fosos) pusėje, aukštesnis artilerijos pylimas su artilerijos pozicijomis – už pėstininkų pylimo.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	plg. vieno pylimo fòrtas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

6.

1. Terminas	eskárpas
2. Pagrindinis žodis	eskarpas
4. Apibrėžtis	Gynybinio griovio vidinės pusės šlaitas, priešingas kontreskarpui. Tiek eskarpas, tiek kontreskarpas galėjo turėti mūrinę sieną, juose paprastai būdavo įrengiami kazematai su kovinėmis pozicijomis. Eskarpas viršuje jungėsi su gynybinio pylimo išoriniu šlaitu.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	plg. kontreskárpas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

7.

1. Terminas	fòrtas
2. Pagrindinis žodis	fortas
	XIX–XX a. didelis, dažniausiai simetriškas gynybinis statinys, kuriame buvo įrengiamos gynybinės pozicijos, jis buvo apjuosiamas įvairiais gynybiniais elementais: gynybiniais pylimais, gynybiniais grioviais ir kt. Gynybinius forto griovius saugojo kaponieriai ir puskaponieriai, šalia užnugario kareivinių buvo statomas užnugario kaponierius, o erdvę tarp fortų gynė tarpulaukio kaponieriai (traditoriai). Skiriami artilerijos ir pėstininkų fortai.

4. Apibrėžtis	Pirmieji galėjo būti dviejų tipų: vieno ir dviejų pylimų. Žiedinėje tvirtovėje fortai buvo dėstomi viena ar keliomis koncentriškomis linijomis aplink tvirtovės centrą ir sudarė bendrą sistemą su kitais tvirtovės elementais: baterijomis, tarpinėmis slėptuvėmis, privažiavimo keliais ir rokadomis, šaudmenų sandėliais, kareivinėmis, administraciniais pastatais ir kitais tvirtovės infrastruktūros elementais. Statant fortus būdavo stengiamasi panaudoti gynybinėms pozicijoms palankų reljefą arba jį pritaikyti.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

8.	
1. Terminas	gynýbinis griovýs
2. Pagrindinis žodis	griovys
4. Apibrėžtis	Griovys prieš gynybinį pylimą. Griovį sudarė kontreskarpas, griovio dugnas, eskarpas. Jį, formuodami išilgines ugnies linijas, gynė kaponieriai ir puskaponieriai. Griovio dugne galėjo būti įrengtos papildomos kliūtys puolantiesiems: spygliuotos vielos užtvaros, tvoros ir kt. Griovio dugne paprastai buvo įrengiamas drenazinis griovelis. Griovio pjūvis galėjo būti stačiakampio, trapecijos arba trikampio formos.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	sin. fosa
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

9.	
1. Terminas	gynýbinis pýlimas
2. Pagrindinis žodis	pylimas
4. Apibrėžtis	Dirbtinis žemių pylimas, atliekantis kliūties puolančiam funkciją ir gynybinės pozicijos funkciją. Tai vienas pagrindinių daugelio gynybinių statinių elementų, kuris galėjo būti naudojamas kaip savarankiškas gynybinis statinys (pvz., kurtina). Gynybinis pylimas dažniausiai buvo formuojamas kartu su prieš jį esančiu gynybiniu grioviu. Pylimo viršuje buvo formuojamos parapeto dengiamos kovos pozicijos. Pylimą sudarė pamatas, išorinis ir vidinis šlaitai, viršus (karūna).
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

10.	
1. Terminas	glāsis
2. Pagrindinis žodis	glasis
4. Apibrėžtis	Išorinis, prieš gynybinį griovį esantis, fortą iš priekio ir šonų juosiantis nuožulnus pylimas, kuris dengė pagrindinį gynybinį pylimą.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

11.	
1. Terminas	gòrža
2. Pagrindinis žodis	gorža
4. Apibrėžtis	Forto ar kito įtvirtinimo užnugario zona.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

12.	
1. Terminas	išorinis kaponiērius
2. Pagrindinis žodis	kaponierius
4. Apibrėžtis	Kaponierius, kuris būdavo įrengiamas kontreskarpe.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	sin. kofras
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

13.	
1. Terminas	kaponiērius
2. Pagrindinis žodis	kaponierius
4. Apibrėžtis	Statinys su kazematuose įrengtomis kovinėmis pozicijomis grioviui ar kitoms gynybos linijoms apsaugoti. Tai žemi, iš puolimo pusės nematomi (forto atveju – aukščiau griovio kontreskarpo ir eskarpo neiškylantys) statiniai. Pagal šaudymo angų išdėstymą buvo skiriami dvipusiai kaponieriai ir puskaponieriai; pagal poziciją forte – pagrindinis kaponierius, šoniniai kaponieriai, užnugario kaponierius; pagal išdėstymą išorinėje (kontreskarpas) arba vidinėje (eskarpas) gynybinio griovio pusėje – vidiniai, išoriniai.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

14.	
1. Terminas	Karnò síena

2. Pagrindinis žodis	siena
4. Apibrėžtis	Siena su šaudymo angomis šauliams, įrengta gynybinio griovio dugne prieš eskarpą. Terminas dažniausiai vartojamas XVIII a. fortifikacijoje, XIX a. panašūs pavyzdžiai dažniausiai vadinami eskarpine siena su šaulių galerijomis. Termino kilmė siejama su idėjos autoriaus Lazaro Karno (Lazare Carnot, 1753–1823) pavarde.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

15.

1. Terminas	kazemātas
2. Pagrindinis žodis	kazematas
4. Apibrėžtis	Vieno ar kelių aukštų nuo šūvių ir sprogimų saugantis požeminis mūrinis ar betoninis statinys, kuriame galėjo būti įrengtos pozicijos artilerijos pabūklams ar šauliams.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

16.

1. Terminas	kontreskárpas
2. Pagrindinis žodis	kontreskarpas
4. Apibrėžtis	Gynybinio griovio išorinės pusės šlaitas, priešingas eskarpui. Tiek eskarpas, tiek kontreskarpas galėjo turėti mūrinę sieną, juose paprastai būdavo įrengiami kazematai su kovinėmis pozicijomis. Virš kontreskarpo – glasis.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	plg. eskarpas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

17.

1. Terminas	kurtinà
2. Pagrindinis žodis	kurtina
4. Apibrėžtis	Linijinis įtvirtinimas, dažniausiai iš šonų saugomas kitų įtvirtinimų ir susijungiantis su jais (pvz., redutu). Kurtiną sudarė gynybinis pylimas su įrengtomis kovos pozicijomis pylimo viršuje.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

18.

1. Terminas	liunėtas
2. Pagrindinis žodis	liunetas
4. Apibrėžtis	Iš gynybinių pylimų suformuotas pusemėnulio formos įtvirtinimas, neturintis apsaugos iš užnugario ar šonų. Jungiamas su kitais įtvirtinimais (pvz., kurtina).
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

19.

1. Terminas	pabūklo aikštėlė
2. Pagrindinis žodis	aikštelė
4. Apibrėžtis	Ant pylimo įrengta pozicija, iš išorės apsaugota parapeto su įrengta rampa pabūklams statyti.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

20.

1. Terminas	pėstininkų fòrtas
2. Pagrindinis žodis	fortas
4. Apibrėžtis	Fortas, skirtas tik pėstininkų kovos pozicijoms. Palyginti su artilerijos fortu, jo struktūra buvo gerokai paprastesnė. Jį sudarė gynybinis griovys, vienas pylimas, užnugario kareivinės, užnugario kaponierius.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

21.

1. Terminas	poternà
2. Pagrindinis žodis	poterna
4. Apibrėžtis	Požeminis mūrinis ar betoninis koridorius. Poternos jungė įvairias forto erdves ir statinius, kad būtų saugiau judėti.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

22.

1. Terminas	rámpa
-------------	--------------

2. Pagrindinis žodis	rampa
4. Apibrėžtis	Nuožulnus žemės pylimas, skirtas patekti į ant pylimo įrengtas kovos pozicijas.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

23.

1. Terminas	redūtas
2. Pagrindinis žodis	redutas
4. Apibrėžtis	Nedidelis, dažniausiai keturkampio formos įtvirtinimas, suformuotas iš gynybinių pylimų ir įrengtų pabūklų pozicijų. Dažniausiai buvo jungiamas su kitais įtvirtinimas (pvz., kurtina).
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

24.

1. Terminas	rokadà
2. Pagrindinis žodis	rokada
4. Apibrėžtis	Kelias, jungiantis išoriniame žiedinės tvirtovės plote išdėstytus fortus ir lygiagretus su gynybos linija, skirtas kariams judėti ir šaudmenims pristatyti. Prireikus rokada galėjo atlikti ir gynybinės pozicijos funkciją.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

25.

1. Terminas	šaulių pozicija
2. Pagrindinis žodis	pozicija
4. Apibrėžtis	Žemės laiptelis už parapeto, pylimo viršuje, skirtas pėstininkams.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

26.

1. Terminas	šoninis kaponiėrius
2. Pagrindinis žodis	kaponierius
4. Apibrėžtis	Kaponierius, įrengtas gynybiniame griovyje, forto šone, su kovos pozicijomis, orientuotomis tik viena kryptimi.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	sin. puskaponieris
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

27.

1. Terminas	tarpulaukio kaponiėrius
2. Pagrindinis žodis	kaponierius
4. Apibrėžtis	Iš erdvės tarp fortų (tarpulaukio) nematomas statinys su kazematuose įrengtomis kovos pozicijomis, kurį dengė forto užnugario kareivinės, žemės pylimas arba tarpulaukiams apšaudyti skirtas reljefas. Ankstyvesnėse fortų modifikacijose vietoje tarpulaukio kaponieriaus buvo įrengiama atvira pabūklų aikštelė.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	sin. traditorius
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

28.

1. Terminas	trāversas
2. Pagrindinis žodis	traversas
4. Apibrėžtis	Trumpa pylimo atkarpa, dažniausiai įtvirtinimo viduje, skaidanti vidines atviras erdves ir apsauganti nuo flanginės ugnies ar sprogimo bangos. Traversai buvo įrengiami pylimo viršuje, atskiriant pabūklų pozicijas, forto ar reduto viduje. Pylimas virš forto centrinės poternos taip pat atliko traverso funkciją.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

29.

1. Terminas	ūžnugario kaponiėrius
2. Pagrindinis žodis	kaponierius
4. Apibrėžtis	Kaponierius, įrengtas forto ar kito gynybinio statinio užnugaryje.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

30.

1. Terminas	ūžnugario kareivinės
2. Pagrindinis žodis	kareivinės

4. Apibrėžtis	Kareivinės forto užnugaryje (goržoje), dažnai sujungtos su tarpulaukio kaponieriumi ir užnugario kaponieriumi.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

31.

1. Terminas	vidinis kaponiėrius
2. Pagrindinis žodis	kaponierius
4. Apibrėžtis	Kaponierius, įrengtas prie gynybinio griovio eskarpo, pasiekiamas poterna iš forto pusės. Šiam kaponierių tipui priskiriami pagrindinis kaponierius, šoninis kaponierius ir užnugario kaponierius.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

32.

1. Terminas	vieno pylimo fėrtas
2. Pagrindinis žodis	fortas
4. Apibrėžtis	Vieną gynybinį pylimą, kurio viršuje įrengtos pozicijos toliašaudei artilerijai ir prieššturminiams pabūklams ir pėstininkams, turintis artilerijos fortas.
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	plg. dviejų pylimų fėrtas
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

33.

1. Terminas	fosa
2. Pagrindinis žodis	fosa
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	žr. gynybinis griovys
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

34.

1. Terminas	kėfras
2. Pagrindinis žodis	kofras
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	žr. išorinis kaponiėrius
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

35.

1. Terminas	pėskaponieris
2. Pagrindinis žodis	puskaponieris
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	žr. šėninis kaponiėrius
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)

36.

1. Terminas	tradėtorius
2. Pagrindinis žodis	traditorius
5. Sritis	Kultūra kultūros paveldas
9. Ryšiai	žr. tarpėlaukio kaponiėrius
16. Šaltinis	XIX a. antrosios pusės gynybinių statinių terminų aiškinamasis žodynėlis (2025; Valstybinė kultūros paveldo komisija)